

Ю.С. ШИПУЛІНА

ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: МАРКЕТИНГ ТА МЕНЕДЖМЕНТ РОЗВИТКУ ТА СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ

Розглянуто еволюцію підходів до соціально-економічного входження осіб з інвалідністю на ринок праці. Відмічено, що лише з XVIII століття почалося формування усвідомлення того, що особи з інвалідністю мають певні, але не рівні на той час права з іншими особами суспільства. Осіб з інвалідністю почали розглядати як суб'єктів економічних відносин у розважальних програмах та шоу. У Франції їх вивчали, як експонати для лікування глухоти, німоти та божевілля. Лише I та II світові війни змінили відношення до осіб з інвалідністю, так як втрачений економічний потенціал Європи під час війн потребував робочої сили. З того часу особи з особливими потребами стали виходити на один рівень з усіма особами суспільства. Україна приєдналася до цього спрямування на початку XXI століття відповідними нормативними актами. В роботі порушено проблему поняття людського капіталу. Визначено поняття маркетингу та менеджменту розвитку людського капіталу чи потенціалу загалом та відносно осіб з інвалідністю. Вказано методологічну модель, яка має комплексно формувати людський потенціал осіб з інвалідністю в сучасному українському суспільстві. Визначено бар'єри входження осіб з інвалідністю в суспільні відносини загалом, і в професійні зокрема. Оцінено початок роботи державних та громадських організацій в напрямку інклюзивного підходу щодо розвитку людського капіталу України в сучасних умовах війни за допомогою державних програм та громадських проєктів.

Ключові слова: людський капітал; особа з інвалідністю; маркетинг людського капіталу; інклюзивний підхід, бар'єри осіб з інвалідністю; соціально-економічні моделі

Y.S. SHIPULINA

FORMATION OF THE HUMAN CAPITAL OF PERSONS WITH DISABILITIES: MARKETING AND MANAGEMENT OF THE DEVELOPMENT CONCEPT AND SOCIAL CHALLENGES REGARDING

The evolution of approaches to the socio-economic entry of persons with disabilities into the labor market is considered. It was noted that only in the 18th century did the formation of awareness begin that persons with disabilities have certain, but at that time, not equal rights with other persons in society. People with disabilities began to be considered as subjects of economic relations in entertainment programs and shows. In France, they were studied as exhibits for the treatment of deafness, muteness and insanity. Only the First and Second World Wars changed the attitude towards persons with disabilities, as the lost economic potential of Europe during the wars required labor. Since that time, persons with special needs began to enter the same level as all persons of society. Ukraine joined this trend at the beginning of the 21st century with relevant regulatory acts. The work raises the problem of the concept of human capital. The concept of marketing and management of the development of human capital or potential in general and in relation to persons with disabilities is defined. A methodological model is indicated, which should comprehensively form the human potential of persons with disabilities in modern Ukrainian society. Barriers to the entry of persons with disabilities into social relations in general, and into professional ones in particular, have been determined. The beginning of the work of state and public organizations in the direction of an inclusive approach to the development of human capital of Ukraine in modern conditions of war with the help of state programs and public projects is evaluated.

Keywords: human capital; a person with a disability; human capital marketing; inclusive approach; barriers of persons with disabilities; socio-economic models

Вступ. 13 грудня 2006 року Організація Об'єднаних Націй ухвалила Конвенцію про права інвалідів та Факультативний протокол до нього. Україна ратифікувала документ 16 грудня 2009 року [1]. Прийняття Конвенції підтвердило зміну парадигми та підходів до людей з обмеженими можливостями.

За останнє десятиліття соціальна політика багатьох європейських країн щодо особи з інвалідністю зазнала суттєвих змін. Ставлення до цієї соціальної групи людей як до пацієнтів, про які потрібен лише догляд і які не можуть брати участь в активному суспільному житті, змінилося на ставлення до них, як до повноправних членів суспільства з рівними правами нарівні з іншими громадянами країни.

Зміна акцентів у трактуванні поняття інвалідності призводить до необхідності створення комплексного підходу у створенні умов, що сприяють реалізації прав людей з інвалідністю на рівні з іншими громадянами країни. Для цього необхідно подолати перешкоди несприйняття суспільства, створити якісніше стосовно нинішнього стану законодавство та створити моніторингову систему стан його дотримання щодо осіб з інвалідністю.

Однак у багатьох країнах, у тому числі і в Україні, при формуванні державної соціальної політики щодо людей з обмеженими можливостями не враховуються ці зміни, досі віддається пріоритет медичному, а не соціальному

підходу до проблеми, що впливає на зміст та якість заходів, спрямованих на зниження негативних наслідків обмеження повноцінної життєдіяльності. І найголовніше – не сприяє більш широкому залученню людей з обмеженими можливостями до участі у громадському житті, реалізації їх прав як громадян своєї країни.

Розвиток демократичного суспільства в Україні також потребує нових стратегій та підходів до формування соціальної політики щодо людей з обмеженими можливостями, враховуючи і сучасні тенденції війни і зростання кількості осіб з не вродженою, а набутою формою інвалідності. А це не лише фізичні, а й психічні порушення внаслідок воєнного впливу. Тому слід враховувати вже існуючі тенденції міжнародної політики, глобальні інноваційні підходи до вирішення проблем осіб з інвалідністю та кращий практичний досвід в питаннях відведення їм рівноцінного місця серед працюючих осіб країни.

Аналіз стану питання. В період відкриття питання про соціально-економічне становище осіб з інвалідністю в українському суспільстві виникло традиційне дослідження цього явища в теорії людського капіталу, якому присвятили свої праці такі дослідники, як О. Полоус, В. Романов, Д. Терещенко, А. Панкрухин, Г. Казарян, А. Соколенко та ін.

Переведення розглянутих праць з теоретичної в практичну площину, формування цілого комплексу менеджменту та маркетингу щодо осіб з інвалідністю з соціальною, а не медичною направленістю життєдіяльності на даний час лише починає відбуватись і не досі не знаходило свого наукового втілення.

Мета дослідження. Сформувати базові поняття соціально-економічної моделі осіб з інвалідністю в теорії людського капіталу

Постановка проблеми. В нашій країні відсутні теоретичні і практичні напрацювання менеджменту та маркетингу осіб з інвалідністю в позиції наявного у них людського капіталу. Такі особи маркуються як соціальний та економічний тягар для суспільства і держави. А питання їх життєвої користі та економічної ефективності обмежене медичними групами інвалідності, що не відповідає соціально орієнтованій державі.

Методи дослідження. В ході дослідження було використано методи історіографічного аналізу, синтезу думок при вивченні теоретичного поняття людського капіталу та його елементів. Методи графічного групування використано при формуванні узагальнених наочних рисунків. Методи аналітичного порівняння та аналогії використані при визначенні спільних точок взаємодії між людським капіталом та ресурсами людей з інвалідністю.

Результати дослідження. Вперше люди з фізичними вадами ввійшли в суспільство як рівноцінні її учасники на спортивних змаганнях у 1888 році в Берліні, де був заснований перший спортивний клуб для людей з вадами слуху. Перші Всесвітні ігри глухих (пізніше – Дефлімпійські ігри) відбулись 10–17 серпня 1924 р. в Парижі [2, с. 19]. Отже, бачимо, що до 1888 року люди з інвалідністю не розглядалися повноцінними членами суспільства. вони могли претендувати на працевлаштування і якість життя лише в бродячих театрах, виступаючи в цирках як монстри, уродці, розважаючи своїм виглядом публіку. Соціальної та юридичної відповідальності за їх зневагу, причинення тілесних ушкоджень, вбивство, закування в ланцюги чи тримання в клітках буйних не викликало негативу і покарання з боку суспільства. Народження людини з вадами вважалося гріхом родини, яку вони утаїла від громади і таким чином «Бог виводив правду на світ». На обочині життєдіяльності лишалися і особи з набутою інвалідністю внаслідок життєвих обставин, участі в війнах. Їх соціальний статус був дещо вищим, але особливої поваги до людей без кінцівок не було і соціальні пакети для колишніх військових не існували. Щоб прокормити родину і себе, вони самостійно займалися певною справою (телярство, музикування тощо) і не рідко лишалися з важкими життєвими обставинами наодинці, вели нетверезий спосіб життя і тим самим знецінювали себе у суспільстві. Звісно, що в таких умовах ніякого рівноцінного з іншими життя в осіб з вадами не було. І та II світові війни, які пройшли у Європі за одне століття, глобально змінили пріоритети щодо осіб з інвалідністю, так як після них постраждалих від життєвих обставин було надто багато, вони повинні були працювати і якимось чином наповнювати бюджети своїх країн, не бути соціальним тягарем для них. Так почала зароджуватись практика менеджменту осіб з інвалідністю, яка з своїх видозмінених кейсах почала застосовуватись не лише до населення з набутою

інвалідністю, а й до осіб із вродженими обмеженими можливостями.

З медичної точки зору люди з інвалідністю ставали об'єктами як вивчення, так і роботи з ними певних медичних світил, професорів різних напрямків, які вивчали природу кожного випадку інвалідності (німоту, глухоту, божевілля тощо) і намагалися визначити граничні межі навчання та розумової здатності таких людей. Першість серед таких досліджень слід віддати Франції, яка з середини XVIII ст. відкривала нові знання про таких людей світу [за 2, с. 24–26]. З того часу проблема інвалідності розглядалась у виключно медичній моделі і саме вона послужила градації осіб з інвалідністю на придатних до праці і не придатних, тобто тих, які потребують постійного догляду і опіки і не будуть приносити суспільству економічної користі.

Лише з другої половини XX ст. у багатьох країнах світу відбувається впровадження нової концепції «інвалідної політики», яка спрямована на забезпечення повного дотримання прав людини на рівноправній основі та участь людей з обмеженими можливостями у житті суспільства.

Кінець XX – початок XXI століття показав значний прорив у сфері інтелектуального розвитку, який вилився у можливостях цифровізації сфер життя, технічного та технологічного вдосконалення багатьох процесів, їх автоматизації та, відповідно, спрощення використання в житті людей і для людей. І все це відбулося завжди людям. Цей прорив наштовхнув на те, що поряд з фінансовим, технічним, земельним капіталом на перший план виходить людський (інтелектуальний) капітал, який здатний змінити економічний стан компанії, корпорації завдяки ідеям, розробкам та новими проектам. С. Кузнец вважає «Головними причинами вибіркової потрапляння країн світу до числа передових з постіндустріальними розвиненими економіками є низька якість та вартість людського капіталу...Усі успішні в своєму розвитку країни з економіками, що наздоганяють, починали з передбачуючого розвитку складових національного людського капіталу, з очищення його від негативної складової – з придушення корупції та зниження злочинності там, де вона була високою» [9].

В довоєнний час Україна і так не відзначалася високими показниками рівня розвитку складових людського капіталу. Її населення стрімко скорочувалось і старіло, народжуваність падала і не забезпечувала природного відтворення, зменшувалась частка працездатного населення, трудовий і серед нього інтелектуальний капітал мігрував за кордон, відбувалось погіршення стану здоров'я населення, ускладнення і вікове омолодження хронічних хвороб, зниження якості освіти, - і все це прямо відбивалося на рівні людського капіталу [за 7, с. 6]. Повномасштабна війна з лютого 2022 року прискорила ці процеси, додавши до існуючих проблем знищення працездатного населення і переведення їх в стан зuboжіння, безхатків (офіційно – внутрішньо переміщених осіб (ВПО)) та осіб з обмеженими можливостями через отримання різних травм і психічних розладів. Тому питання підвищення рівня індексу людського капіталу України визріло на даний час в проблему, яку необхідно вирішувати ситуативними методами, прискорено долаючи теоретичні надбання, втілюючи їх в практичні проекти.

В цьому випадку доцільно говорити про створення механізму менеджменту та маркетингу осіб, які потрапили в складні життєві обставини і серед них виділяти маркетинг осіб з інвалідністю.

Поняття суті людського капіталу було закладене засновниками класичної економічної школи: У. Петті, А. Смітом, Д. Рікардо, А. Маршаллом, Г. Беккером, Ф. Лістом та ін. Саме вони звернули увагу на людину та її здібності, навички, професійний досвід як на ресурс, який здатний відтворюватись саме працівником при певних умовах зацікавленості ним підвищеними результатами праці, добробутом та прибутком.

Термін «людський капітал» пояснив науково американський економіст Т. Шульц лише у 1960 році з позицій людського потенціалу. На його думку, системі елементів людського потенціалу, які виражаються і можуть прорахуватися економічно, входять:

- медичні установи та послуги, включаючи всі витрати, які впливають на тривалість життя
- навчання за місцем роботи;
- формальна освіта на початковому, середньому та вищому рівнях;
- програми навчання, зокрема, в сільському господарстві;
- міграція людей і сімей, щоб пристосуватися до зміни робочих місць [за 10, с. 9]

Г. Беккер до цього списку додав «знання, виробничі навички та мотивацію» [11, с. 95].

О. Полоус та В. Романов визначають людський капітал «як сукупність якостей, які визначають продуктивність і можуть стати джерелами доходу для людини, підприємства і суспільства. Такими якостями зазвичай вважають здоров'я, природні здібності, освіту, професіоналізм, мобільність» [8, с. 94].

Отже, можемо відзначити, що досі теорія людського капіталу немає чіткого концептуального пояснення, а методологічні засади цього соціально-економічного інституту розробляються з урахуванням конкретної країни та її економічного та політичного стану. А усунення з розгляду і сучасне посилення таких соціальних тягот в Україні, як інвалідизація населення, війна та її ризики вимагають від економістів формувати нову методологічну наукову парадигму людського капіталу осіб з обмеженими можливостями засобами менеджменту та маркетингу.

Маркетинг людського капіталу, за баченням О. Полоуса, «першим своїм компонентом називає маркетинг робочої сили (персоналу) і робочих місць на ринку праці, а також маркетинг робочих місць, відносин і кар'єри всередині компанії» [8, с. 94].

А. П. Панкрухин включає до систему маркетингу людського капіталу «маркетинг робочої сили і робочих місць, маркетинг знань і освіти, нарешті маркетинг інтелектуальних продуктів і послуг» [6, с. 507–516].

Ф. Котлер визначив маркетинг окремих осіб як «діяльність, що здійснюється для створення, підтримки або зміни позицій та/або поведінки по відношенню до конкретних осіб» [5, с. 457].

Отже, керуючись даними визначеннями, підкреслимо наше бачення маркетингу людського капіталу (потенціалу) як формування комплексу якостей людини, які в неї закладені чи розвинуті для здійснення нею

суспільно корисного продукту на ринку праці, отримання від цього користі і створення умов для розвитку самої людини в професійній та інших сферах людського життя.

Наше визначення якісно вписується в проблему розвитку людського капіталу осіб з інвалідністю, так як саме щодо них слід швидко змінювати бачення навколишнього світу роботодавців і формувати для цього маркетингові системи.

Позитивним є те, що на даний час саме державна політика стала формувати маркетинговий базис для розвитку людського капіталу людей з обмеженими можливостями. Так, в середині червня 2022 року Міністерство соціальної політики представило Стратегію соціального відновлення України, де визначено, що «соціальна політика України покликана формувати спроможність людей, а не їх залежність від держави. ...Україна стане державою найкращих цифрових соціальних рішень, де практично всі сервіси матимуть онлайн підтримку, а соціальні послуги будуть якісні та доступні». На даний час в рамках сформованої Стратегії соціального відновлення України «Мінсоцполітики працює над тим, щоб ці люди були максимально включені в соціальне життя, отримували вчасну і комплексну реабілітацію, були забезпечені асистивними технологіями і супроводом під час працевлаштування». Тобто, на державному рівні створюються умови для розвитку людського капіталу осіб з інвалідністю. І саме в цій програмі не ведеться розподіл між особами з інвалідністю, яка стала наслідком воєнних дій чи вроджена, набута в цивільному/довосенному житті. Отже, можемо констатувати позитивне вирішення питань працевлаштування усіх осіб з інвалідністю, які здатні робити корисний доданий продукт чи послугу. І в цьому державна маркетингова соціальна політика щодо осіб з інвалідністю є всеохоплюючою і матиме позитивний досвід як для своєї країни, так і для інших країн.

На думку Г. Казаряна, до напрямків розвитку людського капіталу осіб з інвалідністю слід віднести: «стимули економічного характеру, що пов'язані з потребами в одержанні гідної заробітної плати, потребами в забезпеченні можливостей зростання заробітної плати протягом усього періоду трудової діяльності; соціально-психологічні стимули, у свою чергу, пов'язані зі створенням для осіб з інвалідністю сприятливих та безпечних умов праці, організації зручного режиму праці (таких, як неповний робочий день або тиждень, надомна праця дистанційна зайнятість тощо). Професійні стимули спонукають осіб з інвалідністю до зайнятості через задоволення потреби у професійній освіті, організації умов для праці в стабільних виробничих та економічних умовах, в умовах одного виробництва або постійного виду діяльності. Адаптаційні стимули пов'язані з адаптованістю осіб з інвалідністю до соціального і виробничого середовища, наявністю високої трудової мотивації, психологічною готовністю до праці, медичне та соціальне страхування» [3, с. 3].

Слід відмітити бар'єри, які виникають перед особами з інвалідністю, і які їм та їх опікунам доводиться долати на життєвому шляху. До них відносять:

- 1) неадекватні політичні заходи та стандарти;
- 2) нестачу послуг;
- 3) недосконалу організацію надання послуг;

- 4) недостатнє фінансування;
- 5) відсутність фізичної доступності до життєвих благ;
- 6) неадекватний стан інформації та комунікування;
- 7) відсутність належного консультування;
- 8) відсутність об'єктивних даних та досвіду;
- 9) оціночні судження [за 4, с. 15-16].

Якщо провести паралелі між бар'єрами входження осіб з інвалідністю в соціум навіть без намагання зайняти робоче місце і тими потребами, які визначені умовами розвитку людського капіталу (тобто маркетингу працевлаштування) людей з інвалідністю (за Г. Казаряном), то бачимо велику прірву між реальними потребами таких осіб та реальними умовами розвитку і станом насьогодні.

Врегулювати дане питання намагається Асоціація експертів зі сталого розвитку, яка у вересні 2023 року має представити проєкт «Sustainability Recovery Facility, що спрямований на підтримку бізнесу та економічного розвитку післявоєнного відновлення країни на принципах сталого розвитку та міжнародних нормах.

У рамках цього проєкту було розроблено освітні, інформаційні та консультаційні заходи спрямовані розвиток потенціалу суспільства, а уже у вересні відбудеться міжнародний телефонум (International Sustainability Forum 2023) зі сталого року, що матиме місце в Києві та Гаазі, покликаний підтримати Україну в її прагненні до євроінтеграції та зеленої трансформації». Питання інклюзії в даному проєкті також займає своє місце і вимагає маркетингових підходів на макро-, мезо- та мікрорівнях до розвитку людського потенціалу осіб з інвалідністю на наступні 10 років.

Висновки. Розглянуті питання проблеми розвитку людського капіталу осіб з інвалідністю свідчать про те, що в Україні починає розвиватися даний інститут. Війна та її наслідки щодо інвалідизації населення підштовхнули багатьох соціально спрямованих суб'єктів (від держави до громадських організацій) на формування маркетингових та управлінських стратегій подолання бар'єрів входження осіб з інвалідністю в соціально-економічний простір.

Перспективи подальших досліджень визначають необхідність побудови моделей розвитку різних напрямків розвитку людського капіталу: економічного, соціально-психологічного, професійного, адаптаційного характеру в комплексі на основі макро-, мезо- та мікроректингових систем.

Список літератури

1. Конвенція ООН про права інвалідів : Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 р. (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767- VI від 16.12.2009).
2. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг. редакцією Байди Л.Ю., Краснокувої – Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Краснокува – Еннс О.В., Буров С.Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. К., 2012. 216 с.

3. Казарян Г. Г. Теоретико-методологічні засади соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. Ефективна економіка. 2018. № 11.
4. Нічого для нас без нас: Посібник з інклюзивного прийняття рішень для державних органів. Упорядники: Азін В. О., Байда Л. Ю., Госс Н., Ждан П.М., Сухініна І. М., Флетчер А. К. Ленвіт: 2015. 102 с.
5. Основи маркетингу [Ф. Котлер, Г. Армстронг, Дж. Сондерс, В. Вонг]. К. 1998. 1056 с.
6. Панкрухин А. П. Маркетинг. К. : Омега, 2007. 656 с.
7. Пищуліна О., Юрочко Т., Міщенко М., Жаліло Я. Розвиток людського капіталу: на шляху до якісних реформ. К. : Центр Разумкова; Знання, 2018. 368 с.
8. Полоус О. В., Романов В. О. Маркетинг людського капіталу в сфері ІТ-технологій. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. № 12. С. 93-97.
9. Терешенко Д. А. Генезис наукових підходів до теорії людського капіталу. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 4 (23). С. 90-101.
10. Kuznets Simon S. Social model of human capital. URL URL : <https://www.nap.edu/read/10169/chapter/13>
11. Schultz Theodore W. Investment in Human Capital. The American Economic Review. Vol. 51. № 1 (Mar., 1961). P. 1–17.

References (transliterated)

1. Konventsiya OON pro prava invalidiv [UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities] : Rezolyutsiya Heneral'noyi asambleyi OON № 61/106, pryynyata na shistdesyat pershiy sesiyi HA OON 2006 r. (Konventsiyu ratyfikovano zakonom Ukrainy no 1767- VI vid 16.12.2009).
2. Invalidnist' ta suspil'stvo:navchal'no-metodychnyy posibnyk [Disability and society: educational and methodological guide.]. Za zah. redaktsiyeyu Baydy L.YU., Krasnyukovoyi – Enns O.V. / Kol. avtoriv: Bayda L.YU., Krasnyukova – Enns O.V., Burov S.YU., Azin V.O., Hrybal's'kyu YA.V., Nayda YU.M. K., 2012. 216 p.
3. Kazaryan H. H. Teoretyko-metodolohichni zasady sotsial'no-ekonomichnoho zabezpechennya osib z invalidnistyu [Theoretical and methodological principles of social and economic support for persons with disabilities]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy]. 2018. no 11.
4. Nichoho dlya nas bez nas [Nothing for us without us]: Posibnyk z inklyuzyvnoho pryynyattya rishen' dlya derzhavnykh orhaniv. Uporyadnyky: Azin V. O., Bayda L. YU., Hoss N., Zhdan P.M., Sukhinina I. M., Fletcher A. K: Lenvit: 2015. 102 p.
5. Osnovy marketynha [Fundamentals of marketing] [F. Kotler, H. Armstrong, Dzh. Sonders, V. Vonh]. Kiev: 1998. 1056 p.
6. Pankrukhyh A. P. Marketynh [Marketing]. Kiev: Omega, 2007. 656 p.
7. Pyshchulina O., Yurochko T., Mishchenko M., Zhailo YA. Rozvytok lyuds'koho kapitalu: na shlyakhu do yakisnykh reform [Development of human capital: on the way to quality reforms]. Kiev: Tsentrazumkova; Znannya, 2018. 368 p.
8. Polous O. V., Romanov V. O. Marketynh lyuds'koho kapitalu v sferi IT-tekhnologiy [Marketing of human capital in the field of IT technologies]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu* [Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University]. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo. 2017. no 12. pp. 93-97.
9. Tereshchenko D. A. Henezys naukovykh pidkhodiv do teoriyi lyuds'koho kapitalu [Genesis of scientific approaches to the theory of human capital]. *Publchne upravlinnya ta mytne administravannya* [Public administration and customs administration]. 2019. no 4 (23). pp. 90-101.
10. Kuznets Simon S. Social model of human capital. URL URL : <https://www.nap.edu/read/10169/chapter/13>
11. Schultz Theodore W. Investment in Human Capital. The American Economic Review. Vol. 51. no 1 (Mar., 1961). pp. 1–17. Schultz Theodore W. Investment in Human Capital. The American Economic Review. Vol. 51. № 1 (Mar., 1961). P. 1–17.

Надійшла (received) 19.12.2022

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Шупуліна Юлія Сергіївна (Shypulina Yuliia) – доктор економічних наук, професор кафедри маркетингу, Національний Технічний Університет "Харківський Політехнічний Інститут", вул. Кирпичова, 2, Харків, Україна, 61002, ORCID: 0000-0002-8133-578X; e-mail: yuliia.shypulina@khp.edu.ua